

ՀԱՅ-ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Հակոբյան Աննա Աշոտի

**Դատական նախադեպը նորմատիվ կարգավորիչների համակարգում.
պատմատեսական և իրավահամեմատական հետազոտություն**

ԺԲ.00.01- «Պետության և իրավունքի տեսություն և պատմություն,
պետական և իրավական ուսմունքների պատմություն» մասնագիտությամբ
իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի
հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

Երևան - 2021

РОССИЙСКО-АРМЯНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Акобян Анна Ашотовна

**Судебный прецедент в системе нормативных регуляторов:
историко-теоретическое и сравнительно-правовое исследование**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук по
специальности 12.00.01- «Теория и история государства и права, история
государственных и правовых учений»

Ереван – 2021

Ատենախոսության թեման հաստատվել է ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի գիտական խորհրդի նիստում

Գիտական ղեկավար՝

իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր **Գ. Հ. Սաֆարյան**

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝

իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր **Ռ. Գ. Պետրոսյան**
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու **Լ. Մ. Մալխասյան**

Առաջատար կազմակերպություն՝ ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիր

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2021թ. դեկտեմբերի 9-ին, ժամը 16⁰⁰-ին Հայ-Ռուսական համալսարանում գործող ՀՀ ԲՈԿ-ի իրավագիտության 063 մասնագիտական խորհրդի նիստում (0051, ք. Երևան, Հ. Էմինի 123):

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Հայ-Ռուսական համալսարանի գրադարանի գիտաշխատողների ընթերցասրահում:

Սեղմագիրն առաքվել է 2021թ. հոկտեմբերի 29-ին:

Մասնագիտական խորհրդի գիտական քարտուղար, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու՝ **Ջ. Հ. Հայրապետյան**

Тема диссертации утверждена на заседании ученого совета Института философии, социологии и права НАН РА

Научный руководитель:

доктор юридических наук,
профессор **Г. Г. Сафарян**

Официальные оппоненты:

доктор юридических наук,
профессор **Р. Г. Петросян**
кандидат юридических наук
Л. М. Малхасян

Ведущая организация: Образовательный комплекс полиции РА

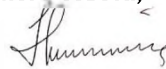
Защита состоится 9-ого декабря 2021г. в 16⁰⁰ часов на заседании специализированного совета 063 по юриспруденции ВАК РА при Российско-Армянском университете (0051, г. Ереван, О. Эмина 123).

С диссертацией можно ознакомиться в читальном зале научных работников библиотеки Российско-Армянского университета.

Автореферат разослан 29-ого октября 2021г.

Ученый секретарь специализированного совета,

кандидат юридических наук:

Дж. А. Айрапетян

Ատենախոսության ընդհանուր բնութագիրը

Թեմայի հետազոտության արդիականությունը. Սույն թեմայի հետազոտության արդիականությունը պայմանավորված է մի շարք գործոններով: Վերջին տարիների ընթացքում Հայաստանի Հանրապետության ազգային իրավական համակարգում կատարվել են այնքան օրենսդրական փոփոխություններ, այդ թվում՝ դատական իշխանությանը վերաբերող, որ մի կողմից առաջ է քաշվում երկրի իրավական կայունության հիմնախնդիրը, իսկ մյուս կողմից ակնհայտ է դառնում, որ մշտապես փոփոխվող և զարգացող հասարակության և կյանքի պայմաններում իրավունքի զարգացումը և կատարվող բարեփոխումները կարող են լինել միայն ցանկալի և այդ պահանջմունքներից բխող: Նախադեպային իրավունքը նույնպես գտնվում է շարունակական զարգացման փուլում, մինչդեռ ազգային իրավական համակարգում նախադեպի ինստիտուտի կիրառելիության աստիճանն ընդգծում է նախադեպի հետ կապված տարբեր կարևոր հիմնահարցերի բացահայտման և կարգավորման, ինչպես նաև գիտական խորը հետազոտություն կատարելու անհրաժեշտությունը: Այս կապակցությամբ հարկ է առանձնահատուկ ընդգծել, որ դատական նախադեպի իր բնույթով հիմնված է դատարանների հանդեպ լիակատար վստահության և դատավորների բարձր հեղինակության վրա, քանի որ նախադեպային դիրքորոշում հայտնող դատավորի որոշումը, ըստ էության, ձեռք է բերում իրավունքի աղբյուրի նշանակություն: Սակայն, արդի ժամանակաշրջանում ՀՀ դատարանները և դատավորները մշտապես ենթարկվում են բազմաթիվ քննադատությունների, և վերջիններիս հեղինակության հարցը դարձել է կարևորագույն հիմնախնդիրներից մեկը, ոչ միայն նախադեպի, այլ առհասարակ դատարանների բնականոն գործունեության ապահովման տեսանկյունից: Կատարված հետազոտությամբ փորձ է արվել հնարավորինս լուծել երկրի դատաիրավական համակարգում առաջացած հիմնախնդիրները՝ նախադեպի ինստիտուտի դրական հատկությունների բացահայտման և կիրառման այս կամ այն առաջարկությունների միջոցով, ինչը կարող է նպաստել դատարանների գործունեության բարելավմանը և աշխատանքի արդյունավետության ապահովմանը, դատավորների հեղինակության առողջացմանը և հարգանքի ու վստահության վերականգնմանը:

Սույն գիտական հետազոտությունը լրացնում է արդեն իսկ կատարված ուսումնասիրությունների շարքը, նպատակ է հետապնդում առավել լիարժեքորեն բնութագրել դատական նախադեպը՝ որպես իրավունքի աղբյուր, հետազոտել դատական նախադեպի՝ որպես

իրավունքի աղբյուրի տեղն ու դերը իրավակարգավորումների կառուցակարգում, ներկայացնել նախադեպի ինստիտուտի բովանդակությունը, վերլուծել դատական նախադեպի էությունը, նշանակությունը, կառուցվածքն ու հիմնական հատկանիշները, հիմնավորել դրա լայնորեն կիրառման անհրաժեշտությունն ազգային դատական համակարգում և բացահայտել կարևորագույն այլ հարցեր:

Վերոնշյալից ելնելով՝ նախադեպային ինստիտուտի վերաբերյալ թեմայի հետազոտության արդիականությունը ձեռք է բերում առանձնահատուկ գիտական և գործնական նշանակություն:

Սույն ատենախոսական աշխատանքում կատարված պատմաիրավական և տեսական հետազոտությունը միտված է էլ ավելի զարգացնելու Հայաստանի Հանրապետությունում դատական իշխանության գործունեությունը, պարզաբանելու և կարևորելու բարձր ատյանների դատարանների դերակատարումը գործող իրավական համակարգում, ընդլայնելու դատական նախադեպի վերաբերյալ առկա պատկերացումները և կիրառման շրջանակները, ընդհանուր և մայրցամաքային իրավունքի երկրների առանձնահատկությունների ուսումնասիրության արդյունքում ձևավորելու միաժամանակ նախադեպային իրավունքի և այլ իրավունքի աղբյուրների վրա հիմնված հավասարակշռված իրավական համակարգ, ներկայացնելու այնպիսի հիմնահարցերի լուծումներ, որոնց դեռևս անդրադարձ չի կատարվել իրավունքի տեսության գիտության մեջ, ինչպես նաև ներկայացնելու մի շարք առաջարկություններ, որոնք էապես կազդեն ՀՀ օրենսդրության կատարելագործման գործընթացի, իրավական բացերի լրացման և ազգային իրավական համակարգում այլ որակական փոփոխությունների վրա: Հետևապես սույն ատենախոսական աշխատանքի արդիականությունը պայմանավորված է մի շարք գործոններով, այդ թվում՝ տեսական և գործնական առումներով:

Բացի այդ, սույն թեմայի արդիականությունը բացատրվում է նաև աշխարհում իրավական գլոբալացման ընթացքներով, որոնք հանգեցնում են իրավական համակարգերի կոնվերգենցիայի, ինչը չի նշանակում մի իրավական համակարգի փոխարինումը մյուսով, սակայն առանց արտերկրյա (արտաքին) փորձի ուսումնասիրության՝ ազգային իրավական համակարգի զարգացումն անհնար է: Եվ Հայաստանի Հանրապետությունը՝ անդամակցելով միջազգային տարբեր կառույցների և փորձելով ակտիվ արտաքին տնտեսական կապեր հաստատել այլ պետությունների հետ, նույնպես խնդիր ունի ձևավորելու զարգացող հասարակական հարաբերություններին համահունչ օրենսդրական և

իրավակիրառական պրակտիկա: Այսպիսով, տվյալ թեմայի վերլուծության արդիականությունը լիովին ակնհայտ է:

Թեմայի գիտական մշակվածության աստիճանը. Դատական իշխանության և նախադեպի ինստիտուտի հետ կապված հիմնահարցերը մշտապես գտնվում են հայրենական և արտասահմանյան գիտնականների ուշադրության կենտրոնում: Ազգային իրավագիտության մեջ կատարվել են մի շարք հետազոտություններ՝ նվիրված դատական նախադեպին՝ որպես իրավունքի աղբյուր: Վերոնշյալ հիմնախնդիրների ուսումնասիրությունների շարքում առանձնակի տեղ են զբաղեցնում հատկապես Լ. Գ. Դալլաքյանի, Ա. Ֆ. Կակոյանի, Խ. Կ. Ղազարյանի, Վ. Կ. Ղազարյանի, Ա. Ա. Ղամբարյանի, Ա. Մ. Միրզոյանի, Ա. Յու. Մկրտումյանի, Բ. Հ. Սարգսյանի, Վ. Ա. Օհանյանի և այլոց աշխատությունները¹:

Արդի ժամանակաշրջանում նախադեպային իրավունքի երևույթին նվիրված է նաև ընդարձակ արտերկրյա գիտական գրականություն: Ռուսական իրավագիտության մեջ դատական նախադեպի հետ կապված հիմնահարցերն առավել լիարժեքորեն են ուսումնասիրված Տ. Վ. Ապարովայի, Ի. Յու. Բոգդանովսկայայի, Ա. Յու. Բոդրովի, Մ. Մ. Վիրլանովայի, Տ. Վ. Վլասովայի, Պ. Ա. Գուկի, Վ. Վ. Կոշելայի, Ա. Պ. Չերեդնիչենկոյի և այլոց աշխատություններում ² : Արևմտյան

¹ Տե՛ս, Դալլաքյան Լ.Գ., ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի իրավական կարգավիճակի հիմնախնդիրները (պատմաիրավական և տեսագործնական վերլուծություն), Երևան, 2015, Կակոյան Ա.Ֆ., Դատական նախադեպը որպես իրավունքի աղբյուր Հայաստանի Հանրապետության և այլ երկրների իրավական համակարգերում (իրավահամեմատական վերլուծություն), Երևան, 2008, Ղազարյան Խ.Կ., Իրավունքի ռեալիստական հայեցակարգը և դատական իրավաստեղծ գործունեության հիմնահարցերը (տեսական-իրավական վերլուծություն), Երևան, 2014, Ղազարյան Վ.Կ., Դատական նախադեպի էությունը և դերը նորմատիվ կարգավորման համակարգում, Երևան, 2011, Ղամբարյան Ա.Ա., Դատական քաղաքականությունը Հայաստանի Հանրապետությունում (համատեսական և մեթոդաբանական հիմնախնդիրներ), Երևան, 2012, Միրզոյան Ա.Մ., Դատական իրավաստեղծ գործունեության հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետությունում (տեսական և կիրառական վերլուծություն), Երևան, 2015, Мкртумян А.Ю., Судебный прецедент в гражданском праве России и Армении. М., 2011, Սարգսյան Բ.Հ., Դատական նախադեպը հետխորհրդային պետությունների իրավական համակարգերում (տեսական և գործնական հիմնախնդիրներ), Երևան, 2013, Օհանյան Վ.Ա., Իրավունքի աղբյուրների հիմնախնդիրը Հայաստանի Հանրապետությունում (տեսագործնական վերլուծություն), Երևան, 2009:

² Տե՛ս, Апарова Т.В. Прецедент в английском праве (историко-юридическое исследование). М., 1968, Богдановская И.Ю. Статут в английском праве. М., 1993, Богдановская И.Ю. Источники права на современном этапе развития “общего

իրավագիտությունում խնդրո առարկայի վերաբերյալ իրենց նշանակալի ներդրումն ունեն Ջ. Հարրիսը, Ա. Ուոթսոնը, Ա. Աշուրֆը, Ա. Հոգյուն, Ռ. Քրոսսը, Ս. Քոհենը, Գ. Ուիլիամսը, Ջ. Էվանսը և այլք³:

Հավուր պատշաճի գնահատելով վերոնշյալ հեղինակների կատարած աշխատությունները, այդուհանդերձ, անհրաժեշտ է ընդգծել, որ սույն ատենախոսական աշխատանքն առաջիններից մեկն է, իսկ իր բովանդակային որոշ առումներով նաև առաջինը հայրենական իրավագիտության մեջ, որում հանգամանալից, լիարժեք, ամբողջական և խորը հետազոտության է ենթարկվել նախադեպի ինստիտուտի և նախադեպային իրավունքի առաջացումը Հին Հռոմում և ընդհանուր իրավունքի երկրներում, մասնավորապես՝ Անգլիայում, պատմական տեսանկյունից վերլուծվել է դատական նախադեպի զարգացման ընթացքը, բացահայտվել է դատական նախադեպի էությունը, բնույթը, բովանդակությունը և կառուցվածքային տարրերը, մեկնաբանման եղանակները, պարզաբանվել է ազգային իրավական համակարգում, ինչպես նաև իրավակարգավորումների ոլորտում դատական նախադեպի աստիճանաբար բարձրացող դերը և տեղը, կիրառման առանձնահատկություններն ու մի շարք այնպիսի կարևորագույն հարցեր, որոնց դեռևս չեն անդրադարձել այլ հեղինակները: Դրանցից են, մասնավորապես, մի քանի նույնանման կամ հակասական նախադեպային որոշումների առկայության դեպքում կիրառման ենթակա որոշման

права". М., 2007, Вильданова М.М. Источники права Франции. М., 1987, Власова Т.В. Прецедентное право Англии: теоретико-сравнительный анализ. М., 2002, Гук П.А. Судебный прецедент как источник права. Саратов, 2002, Гурова Т.В. Актуальные проблемы теории источников права. Самара, 2000, Загайнова С.К. Судебный прецедент: историко-правовой аспект. Екатеринбург, 1999, Изварина А.Ф. Акты судов общей юрисдикции. М., 1999, Карташов В.Н. Юридическая деятельность: проблемы теории и методологии. М., 1990, Кошелева В.В. Акты судебного толкования правовых норм. Вопросы теории и практики. Саратов, 1999, Никифорова М.А. Судебный прецедент в конституционном праве США. М., 1980, Придворова М.Н. Судебная практика в правовой системе Российской Федерации. Тамбов, 2003, Терёхин В.А. Судебная власть в государственно-правовом механизме обеспечения прав и свобод граждан (вопросы теории и практики). Саратов, 2001, Фахрушуи Т.И. Судебная система РФ: современное состояние и некоторые направления совершенствования. Тверь, 1998, Чепурнова Н.М. Судебная власть в Российской Федерации: проблемы теории и государственно-правовой практики. Саратов, 1999, Чередниченко С.П. Судебное правотворчество: сравнительно-правовое исследование. М. 2005, Бодров С.Ю. Судебный прецедент в системе источников российского права: вопросы теории и практики, Ульяновск, 2004.

³ Տե՛ս, սույն աշխատանքի գրականության ցանկը:

ընտրության, դատական նախադեպի հետադարձ ուժի, ուժը կորցնելու, ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի երկու հիմնական գործառույթների պարզաբանման հիմնահարցերը և այլն:

Աշխատանքի յուրահատկությունը կայանում է նաև նրանում, որ Հայաստանի Հանրապետությունում փոփոխվող օրենսդրական նորմերի և դրանց կիրառման համատեքստում դատական նախադեպի հետ կապված հիմնախնդիրները շարունակում են ունենալ սոցիալ-իրավական նշանակություն: Այս առումով հարկ է ընդգծել, որ ՀՀ փոփոխված Սահմանադրության (2015թ.), նոր ՀՀ դատական օրենսգրքը ՀՀ սահմանադրական օրենքի (2018թ.) և նոր քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի (2018թ.) ընդունումից, ինչպես նաև մնացած օրենսգրքերում կատարված որակական փոփոխություններից հետո Հայաստանի Հանրապետությունում դատական նախադեպի ինստիտուտը չի ուսումնասիրվել պատշաճ կերպով: Բացի այդ, նույնիսկ իրավակիրառ պրակտիկայում առաջացել են բազում բարդ և վիճահարույց հիմնահարցեր կապված դատական նախադեպի ճիշտ կիրառման, հիմնավորման և հարակից հարցերի հետ: Նշված բոլոր հիմնահարցերը մանրակրկիտ հետազոտվել են սույն ատենախոսական աշխատանքում:

Հետազոտության օբյեկտը դատական նախադեպն է՝ որպես իրավունքի աղբյուր: **Հետազոտության առարկան** է դատական նախադեպի առաջացումը, ժամանակի ընթացքում վերջինիս կատարելագործումը, դրա էությունը, բովանդակությունը, առանձնահատկությունները և գործառույթները, կիրառման շրջանակները տարբեր իրավական համակարգերում, ինչպես նաև դատական նախադեպի հետ կապված հիմնախնդիրների ուսումնասիրությունը:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները. Սույն ատենախոսական աշխատանքի հիմնական նպատակը դատական նախադեպի՝ որպես իրավունքի աղբյուրի պատմատեսական զարգացման վերլուծությունն է և արդի ժամանակաշրջանում դատական նախադեպի հետ կապված և չպարզաբանված տեսական ու գործնական հիմնահարցերի խորը հետազոտությունը և դրանց լուծման եղանակների սահմանումը: Վերոնշյալ նպատակներին հետամուտ՝ անհրաժեշտ է լուծել հետևյալ խնդիրները.

-ուսումնասիրել դատական նախադեպի առաջացման նախադրյալները,

-հետազոտել նախադեպի ինստիտուտի պատմական էվոլյուցիան, որի հետևանքով ընդգծել այն հանգամանքը, որ դատական նախադեպը տարբեր ժամանակաշրջաններում դիտարկվել է որպես խիստ անհրաժեշտ երևույթ և իրավական կարգավորման միասնականության և այլ

կարևորագույն հարցերը լուծելու շնորհիվ առ այսօր պահպանում է իր արդիականությունը,

-բացահայտել դրա էությունը, հասկացությունը և հիմնական հատկանիշները,

-ուսումնասիրել այն իրավական համակարգերը, որոնք ներկա ժամանակաշրջանում գլխավորապես հիմնված են նախադեպային իրավունքի վրա,

-վերլուծել դատական նախադեպի դրական և հարաբերականորեն թեր կողմերը, կիրառման անհրաժեշտությունն ու հիմքերը, ինչի հետևանքով արժևորել դատական նախադեպի դերն ու նշանակությունն իրավակարգավորումների կառուցակարգում,

-հարստացնել Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում նախադեպային իրավունքի մասին գիտական պատկերացումները՝ պարզաբանելով նաև դատական նախադեպի չուսումնասիրված առումները և տեսականորեն վերլուծելով դրա հետ կապված հիմնախնդիրները,

-ներկայացնել դատական նախադեպի վերաբերյալ գիտականորեն հիմնավորված առաջարկություններ, որոնք կնպաստեն ներպետական օրենսդրության կատարելագործմանը և կբարձրացնեն դատական նախադեպերի կիրառման արդյունավետությունը Հայաստանի Հանրապետությունում:

Հետազոտության մեթոդաբանական հիմունքները և տեսական հիմքը. Որպես դատական նախադեպի՝ իբրև տեսաիրավական կատեգորիայի հետազոտման մեթոդաբանական հիմք օգտագործվել են ինչպես ընդհանուր գիտական, այնպես էլ մասնավոր գիտական մեթոդները: Ընդհանուր գիտական մեթոդ է հանդիսացել համընդհանուր դիալեկտիկական մեթոդը, այսինքն՝ դիալեկտիկայի օրենքներն ու կատեգորիաները: Հետազոտության ընթացքում օգտագործվել են նաև պատմական, տրամաբանական, համեմատական, համակարգային-կառուցվածքային, ձևական-իրավաբանական, համակարգային վերլուծության մեթոդները, ինչպես նաև իրավունքի սոցիոլոգիայի, իրավունքի փիլիսոփայության, քաղաքակրթական մոտեցումները: Հետազոտության համար որպես **տեսական բազա** ծառայել են դատական նախադեպի վերաբերյալ տարբեր գիտական աշխատությունները, ինչպես նաև պետության և իրավունքի տեսության գիտության արդյունքները, որոնք աղերսվել են քննարկվող թեմայի հետ: Մասնավորապես, ատենախոսության համար տեսական հենք են հանդիսացել հայրենական և արտասահմանյան գիտնականների՝ Վ. Ս. Ներսեսյանցի, Ա. Լ. Ասատրյանի, Ա. Ս. Ղամբարյանի, Գ. Գ. Հարությունյանի, Գ. Հ.

Սաֆարյանի, Ս. Ս. Ալեքսեևի, Ի. Յու. Բոգդանովսկայայի, Լ. Ն. Սմիրնովի, Մ. Ս. Ստրոգովիչի, Ռ. Ջ. Լիվշիցի, Վ. Ս. Շեվցովի, Ն. Ե. Կրիլովայի, Գ. Ա. Ադիգեզալովայի, Ռ. Ա. Գուրբանովի, Յու. Ա. Դմիտրիևի, Վ. Մ. Լեբեդևի, Պ. Ա. Գուլի, Ա. Ն. Գոլովստիկովայի, Ռ. Դավլդի, Վ. Վ. Դժուրայի, Մ. Վ. Ջախարովայի, Մ. Ն. Մարչենկոյի, Ն. Ա. Պողոսկայայի, Գ. Ֆ. Շերշենևիչի, Մ. Խրիպունովի, Տ. Վ. Շեպելի, Է. Ա. Սուխանովի, Մ. Ա. Ստեպանովի, Դ. Ա. Պաշենցևի, Ի. Բ. Նովիցկիի, Ա. Ն. Վերեշյագինի, Ա. Ա. Կուրբատովի, Վ. Ա. Տոմսինովի, Վ. Վ. Ռալկոյի, Ա. Կ. Ռոմանովի, Վ. Վ. Սոռոկինի, Վ. Ն. Խրոպանյուկի, Ա. Ութսունի, Ա. Աշուրֆի, Ա. Ռ. Հոգյուի, Ջ. Վ. Հարրիսի, Ա. Ռ. Քրոսսի, Հ. Լ. Ա. Հարթի, Դ. Ջ. Բեդերմանի, Ֆ. Ս. Քոենի, Գ. Սլեփփերի, Գ. Ուիլիամսի, Կ. Ժոֆրե-Սպինոզի, Ջ. Էվանսի, Լ. Բ. Դիքսոնի, Դ. Լյոդի, Հ. Վ. Ջոնսի, Ս. Ուրբինայի, Բ. Ա. Ֆրիերսոնի, Հ. Մաթթյուի, Ռ. Դուրքինի, Ջ. Պ. Քեմբրի, Օ. Էյդելմանի, Դ. Մայերսի, Վ. Թուիննինգի և այլոց աշխատությունները:

Հետազոտության նորմատիվ և փորձարարական (էմպիրիկ) հիմքն են՝ ՀՀ Սահմանադրությունը (2015թ. փոփոխություններով), ՀՀ դատական օրենսգիրքը ՀՀ սահմանադրական օրենքը (2018թ.), ՀՀ օրենսգրքերը և օրենքները, միջազգային և ներպետական իրավական փաստաթղթերը, ինչպես նաև դատական պրակտիկայի նյութերը:

Հետազոտության գիտական նորոյթը կայանում է նրանում, որ դատական նախադեպն ուսումնասիրվել է Հայաստանի Հանրապետությունում տեղի ունեցած սահմանադրական, ինչպես նաև երկրում կատարվող օրենսդրական և դատաիրավական բարեփոխումների համատեքստում: Նշված փոփոխությունների արդյունքում դատական նախադեպը դիտարկվել է նոր պայմաններում, բացահայտվել է վերջինիս էությունը, տեղը և դերը ներպետական իրավական համակարգում, ինչպես նաև պարզաբանվել է դատական նախադեպի կայացման հիմնախնդիրը Հայաստանի Հանրապետությունում:

Բացի վերոնշյալից, Հայաստանի Հանրապետությունում կատարվել է հին հռոմեական իրավական համակարգում նախադեպային բնույթ ունեցող պրետորական իրավունքի և Անգլիայի իրավական համակարգում դատական նախադեպի ժամանակակից դոկտրինի ձևավորման և զարգացման պատշաճ գիտական խորությամբ և մանրակրկիտ պատմաիրավական հետազոտություն: Միաժամանակ, սույն առենախոսական աշխատանքում ամբողջությամբ բացահայտվել են նախադեպային իրավունքի տեսական և կիրառական ասպեկտները: Այս ամենի արդյունքում նախադեպային իրավունքը ենթարկվել է համակողմանի իրավահամեմատական վերլուծության, արդի ժամանակաշրջանի իրավական ընտանիքների տարբեր երկրներում:

Հետազոտության գիտական նորոյթը դրսևորվում է նաև աշխատանքում կատարված վերլուծությունների հիման վրա ձևավորված եզրակացությունների և առաջարկությունների մեջ: Հետազոտության գիտական նորոյթի տարրեր են պարունակվում նաև պաշտպանության ներկայացվող դրոյթներում:

Պաշտպանության ներկայացվող հիմնական դրոյթներն են՝

1. Դատական պրակտիկայում միևնույն հարցի վերաբերյալ արտահայտված երկու կամ ավելի միմյանցից էականորեն չտարբերվող իրավական դիրքորոշումների (նախադեպային որոշումների) առկայության դեպքում՝ դրանցից յուրաքանչյուրը կարող է համարվել կիրառման ենթակա, սակայն նպատակահարմար է, որպեսզի նախապատվությունը տրվի բովանդակային առումով առավել հիմնավորված, տրամաբանորեն փաստարկված և գործի հանգամանքների բերումով առավել պատճառաբանված նախադեպային որոշմանը:

2. Գործնականում նույն հարցի առնչությամբ արտահայտված՝ միմյանց հակասող նախադեպային բնոյթ ունեցող իրավական դիրքորոշումների առկայության պարագայում դրանցից որևէ մեկի կիրառման (ընտրության) հարցը կարող է վերապահվել գործը քննող դատավորին (դատարանին), ով միաժամանակ իր կողմից կայացվող դատական ակտում պետք է լրացուցիչ հիմնավորումներ ներկայացնի մյուս նախադեպային դիրքորոշումը չկիրառելու իր եզրահանգումների վերաբերյալ:

3. Իրավունքի տեսության մեջ ընդունված է, որ դատական նախադեպը ձևավորվում է մեկ որոշմամբ կամ մի քանի որոշումների հանրագումարում: Մեկ որոշման կայացմամբ դատական նախադեպի ձևավորումը կարող է հիմնվել այն իրողության վրա, որ որոշման մեջ բովանդակվող իրավական դիրքորոշումը կամ դրոյթը կիրառման ենթակա է դառնում այն պահից սկսած, երբ որոշումը մտնում է օրինական ուժի մեջ: Հետևաբար՝ դատական որոշման՝ նախադեպային բնոյթի ձեռքբերումը կարող է անմիջականորեն պայմանավորված լինել տվյալ որոշման պարտադիր դառնալու, այսինքն՝ օրինական ուժ ստանալու հանգամանքով:

4. Դատական նախադեպը, ըստ էության, չի կորցնում իր իրավաբանական ուժը, այլ պարզապես դադարում է կիրառվել դատական պրակտիկայում, այն պատճառաբանությամբ, որ դրանում ներկայացված դատարանի իրավական դիրքորոշումը, մեկնաբանությունները և եզրահանգումները շարունակում են որոշակի արժեք ունենալ նույնանման փաստական հանգամանքներով այլ գործի համար:

5. Նախադեպի գործողությունը կարող է տարածվել այն հասարակական հարաբերությունների վրա, որոնք առաջացել են այդ դատական ակտի օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո, այսինքն՝ նոր իրավական դիրքորոշման դրույթները չեն կարող կիրառվել մինչ որոշման օրինական ուժ ստանալը ծագած հարաբերությունների վրա, ինչը իրավական կայունության և որոշակիության ապահովման երաշխիք է: Բացառություն են հանդիսանում այն դեպքերը, երբ դատական նախադեպով բարելավվում է անձի իրավական կարգավիճակը:

6. Դատական նախադեպը՝ որպես իրավունքի աղբյուր, նպաստում է տարբեր իրավական ընտանիքների ինտեգրման գործընթացին: Ներկայումս մայրցամաքային իրավական ընտանիքի երկրներում, որտեղ իրավունքի հիմնական աղբյուրը նորմատիվ իրավական ակտն է, մեծանում է դատական նախադեպի՝ որպես իրավունքի աղբյուրի նշանակությունը, դերը և կիրառումը, իսկ ընդհանուր իրավունքի երկրներում, որտեղ իրավունքի հիմնական աղբյուրը դատական նախադեպն է, ուժեղանում է նորմատիվ իրավական ակտերի՝ օրենքների, ստատուտների դերը և կիրառումը, հետևաբար, նման իրավական ինտեգրման պայմաններում կարելի է եզրահանգել, որ տեսանելի ապագայում դրանց տրանսֆորմացիոն գործընթացն իրավակարգավորումների ոլորտում առավել շոշափելի կլինի:

7. ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի երկու հիմնական գործառույթների (այն է՝ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանն իրավասու է դատական ակտերն օրենքով սահմանված լիազորությունների շրջանակներում վերանայելու միջոցով ապահովել օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի միատեսակ կիրառությունը և վերացնել մարդու իրավունքների և ազատությունների հիմնարար խախտումները) արդյունավետության ապահովման նպատակով առաջանում է այդ նախադեպային նշանակություն ունեցող որոշումների՝ որպես այդպիսիք գնահատելու և նշագրելու անհրաժեշտություն: Այս որոշումները գործնականում միմյանցից տարանջատելու, դատական պրակտիկայում դրանց որոնումը և կիրառումը հեշտացնելու նպատակով կարող է օգտակար լինել օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի միատեսակ կիրառությունն ապահովող որոշումների տիտղոսաթերթի վրա աջ կողմի վերևի հատվածում ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի կողմից հատուկ նշում կատարելը՝ «Ն» (նախադեպ) տառով:

8. Հայաստանի Հանրապետությունում միասնական դատական պրակտիկա ձևավորելու և օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու նպատակով հարկ է որպես նախադեպային դիտարկել ոչ միայն ՀՀ Սահմանադրական դատարանի և ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի, այլ նաև ՀՀ

վերաքննիչ դատարանների օրինական ուժ ստացած որոշումները, որոնք ըստ էության վերջնական են և նախադեպային: Նշվածի օգտին է խոսում այն հանգամանքը, որ ներպետական իրավական համակարգում գործում են մեկնաբանող դատական նախադեպերը, այսինքն՝ դատական որոշման միջոցով կատարվում է օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի դատական մեկնաբանություն:

9. Ներկայումս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը իր նախադեպային որոշումների միջոցով փաստացիորեն կատարում է օրենսդրության դատական մեկնաբանություն, իսկ մյուս դատարաններն աչքի են ընկնում իրենց գերծանրաբեռնվածությամբ, ինչն էլ նշանակում է՝ գործերի բազմազանությամբ և տարբեր իրավանորմների կիրառմամբ: Նշվածից ելնելով՝ կարող է նպատակահարմար լինել այնպիսի ընթացակարգի ստեղծումը, որով կնախատեսվի այլ ատյանների դատարանների կողմից գործի վարույթը կասեցնելու (հիմք) և ՀՀ Վճռաբեկ դատարան դիմելու իրավունք՝ գործի լուծման համար անհրաժեշտ իրավանորմի մեկնաբանություն կատարելու նպատակով:

10. Հաշվի առնելով այն գործոնները, որ դատական գործերի քննությունը հաճախ շատ երկարատև է, իսկ նախադեպային իրավունքը վեճերի լուծումը (գործի ելքը) դարձնում է կանխատեսելի, հետևաբար՝ կարող է նպատակահարմար լինել վեճերի լուծման արագացված՝ նախադեպային կարգի ստեղծումը, որի հիմքը կկազմի դատավարության կողմերի՝ դատական նախադեպեր վկայակոչելու փաստը: Այս պարագայում կարելի է օրենսդրորեն սահմանել այնպիսի իրավական դրույթ, որի հիման վրա դատարանը ձեռք կբերի արագացված դատաքննություն կիրառելու իրավունք, եթե գործին մասնակցող անձինք վկայակոչել են նույնանման փաստական հանգամանքներով դատական նախադեպ (նախադեպեր) և դիմել դատարանին՝ այդ հիմքով արագացված դատաքննություն կիրառելու վերաբերյալ:

Ատենախոսության տեսական և գործնական նշանակությունը.

Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացված սահմանադրական և դատաիրավական բարեփոխումները որոշակիորեն առնչվում են նաև նախադեպային իրավունքին, սակայն իրավունքի տեսության կողմից դրանք չեն ենթարկվել խորքային տեսական վերլուծության: Սույն ատենախոսության մեջ ձևակերպված տեսական դրույթները և եզրահանգումները թույլ են տալիս բացահայտել և լուծել մի շարք հիմնախնդիրներ, որոնք որոշակիորեն կնպաստեն պետության և իրավունքի ընդհանուր տեսության, իրավունքի պատմության և իրավագիտության առանձին բաժինների զարգացմանը: Այս տեսանկյունից ատենախոսության **տեսական** նշանակությունն այն է, որ

գիտական հետազոտության առարկա է դարձել դատական նախադեպը, դրա կիրառման իրավական հիմքերը, միևնույն ժամանակ բացահայտվել են օրենսդրական համակարգում և դատական պրակտիկայում խնդրո առարկայի վերաբերյալ եղած հակասություններն ու բացերը, դրանք շտկելու համար մշակվել են մի շարք առաջարկություններ, որոնք ունեն ոչ միայն տեսական, այլև գործնական-կիրառական նշանակություն: Ատենախոսության **գործնական** նշանակությունը պայմանավորված է նրանով, որ դրա արդյունքները կարող են կիրառվել գիտահետազոտական գործունեության ընթացքում, իրավաստեղծ և իրավակիրառական բնագավառներում, դատական պրակտիկայում, ինչպես նաև պետության և իրավունքի տեսության և պատմության և իրավագիտության որոշ ճյուղերի դասընթացների, դասախոսությունների, սեմինարների և իրավակիրառ մարմինների համապատասխան վերապատրաստման դասընթացների ժամանակ: Բացի դրանից, աշխատանքը կարող է օգտակար լինել իրավաբանական և դատական գործունեության վերաբերյալ հետագա ուսումնասիրություններ կատարողների և պրակտիկ աշխատողների համար:

Հետազոտության արդյունքների փորձարկումը. Ատենախոսական աշխատանքը նախապատրաստվել է ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի պետաիրավական հետազոտությունների բաժնում, որտեղ իրականացվել են դրա քննարկումն ու գրախոսությունը:

Թեկնածուական ատենախոսական աշխատանքի առավել կարևոր դրույթներն իրենց արտացոլումն են գտել հեղինակի մի շարք գիտական հրապարակումներում:

Ատենախոսության կառուցվածքը և բովանդակությունը. Սույն ատենախոսական աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից, որոնք ներառում են վեց ենթագլուխ, ամփոփումից և օգտագործված գրականության ցանկից:

Ատենախոսության հիմնական բովանդակությունը

Աշխատանքի ներածական մասում հեղինակը հիմնավորում է հետազոտության թեմայի արդիականությունը, գիտական մշակվածության աստիճանը, հետազոտության նպատակը և խնդիրները, ներկայացնում է աշխատանքի գիտական նորույթը, պաշտպանության հիմնական դրույթները, տեսական և գործնական նշանակությունը:

Աշխատանքի առաջին գլուխը՝ «**Դատական նախադեպի առաջացման և զարգացման պատմական ընթացքը**» վերտառությամբ, բաղկացած է երկու ենթագլխից: Աշխատանքի առաջին գլխի առաջին ենթագլխում՝ «**Նախադեպի ծագումը և էվոլյուցիան հին հռոմեական**

իրավական համակարգում» վերնագրով, հեղինակը հանգամանորեն վերլուծության է ենթարկել հին հռոմեական իրավունքի համակարգը և աղբյուրները, բացահայտել է պրետորայի կառուցվածքը, դատական գործունեության դատավարական կարգը, պրետորական իրավունքի՝ որպես հնագույն նախադեպային իրավունքի բովանդակությունը, բնույթն ու էությունը, բնորոշ հատկանիշները, պրետորների կողմից արձակվող ակտերի՝ էդիկտների նշանակությունը և կառուցվածքը, պրետորի դատավարական արտոնությունները և այլ հիմնահարցեր, պարզաբանել է, որ պրետորական իրավունքը, որպես հռոմեական իրավունքի ենթահամակարգ, ձևավորվել է պրետորների դատական գործունեության արդյունքում և իր բնույթով հանդիսանում է նախադեպային իրավունքի սկզբնաղբյուրը:

Աշխատանքի առաջին գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ **«Նախադեպի ժամանակակից դոկտրինի ձևավորման փուլերը և կայացման հիմնախնդիրները Անգլիայում»** վերնագրով, հեղինակը հետազոտության առարկա է դարձրել Անգլիայի իրավական համակարգում նախադեպային իրավունքի զարգացման ընթացքը, որը տեղի է ունեցել մի քանի փուլերով, Անգլիայի դատական իշխանության կառուցվածքը, որտեղ հատուկ անդրադարձել է Լորդերի պալատին (ներկայումս գործող Գերագույն դատարանին) և վերջինիս կարևորագույն որոշումներին: Միաժամանակ հեղինակը վերլուծել է Անգլիայի նախադեպի դոկտրինի նախնական հայտարարությունը և դատական որոշման դեկլարատիվ (հայտարարագրող) տեսությունը, ինչի արդյունքում պարզաբանել է Անգլիայում նախադեպի դոկտրինի պարտադիրության սկզբունքի էությունը և նպատակը:

Աշխատանքի երկրորդ գլուխը՝ **«Նախադեպային իրավունքի նկարագիրը, էությունը և բնութագրական հատկանիշները»** վերառռությամբ, բաղկացած է երկու ենթագլխից: Աշխատանքի երկրորդ գլխի առաջին ենթագլխում՝ **«Դատական նախադեպի հասկացությունը, իրավական բնույթը, հատկանիշները և տեսակները»** վերնագրով, հեղինակն ուսումնասիրել է դատական նախադեպի տեսական ասպեկտները, մասնավորապես՝ նախադեպի հասկացությունը, էությունը և բնութագրական հատկանիշները տարբեր իրավական համակարգերում, դատական նախադեպի տեղը, դերը և առանձնահատկությունները իրավունքի աղբյուրների շարքում, ինչպես նաև դատական որոշման պարտադիր մասը բացահայտելու հանրահայտ մեթոդները և դատական նախադեպերի դասակարգման եղանակները արդի ժամանակաշրջանում:

Աշխատանքի երկրորդ գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ **«Դատական նախադեպի բովանդակային առանձնահատկությունները ընդհանուր**

իրավունքի համակարգում» վերնագրով, հեղինակը ներկայացրել է ընդհանուր իրավունքի երկրներում դատական իրավաստեղծ գործունեության առանձնահատկությունները, դատական որոշումների կառուցվածքը և բնութագրական հատկանիշները, տարբեր դատական ատյաններում կայացրած որոշումների ratio decidendi-ի և obiter dictum-ի իրավաբանական ուժը, stare decisis սկզբունքը և այդ սկզբունքի բացառությունները, նախադեպային որոշումները per incuriam կամ այլ հիմքով չկիրառելու հնարավորությունները և կարևորագույն այլ հարցեր:

Աշխատանքի երրորդ գլուխը՝ **«Նախադեպի ինստիտուտը Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության համակարգում»** վերտառությամբ, բաղկացած է երկու ենթագլխից: Աշխատանքի երրորդ գլխի առաջին ենթագլխում՝ **«Ներպետական իրավունքում դատական նախադեպի արժեքանական բնութագիրը»** վերնագրով, հեղինակը պարզաբանել է դատական նախադեպի բնույթը և էությունը Հայաստանի ազգային իրավական համակարգում, ուսումնասիրել է բարձրագույն դատական ատյանների որոշումների դերը նախադեպային իրավունքի ձևավորման գործընթացում, Հայաստանի Հանրապետությունում շարունակական դատաիրավական բարեփոխումները, օրենսդրական փոփոխությունները և արդարադատության արդյունավետության բարձրացման հիմնախնդիրը՝ նախադեպի ինստիտուտի տեսանկյունից, ինչպես նաև վերլուծել է նախադեպի արդիականությունը և կիրառման անհրաժեշտությունը, նախադեպային իրավունքի զարգացման ուղիները, դատական պրակտիկայի և դատական նախադեպի, նախադատելիության և նախադեպի հասկացությունների տարբերությունները և այլն:

Աշխատանքի երրորդ գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ **«Դատական նախադեպի առանձնահատկությունները Հայաստանի Հանրապետության իրավակիրառական պրակտիկայում»** վերնագրով, հեղինակը հատուկ առանձնացրել է դատական նախադեպը՝ որպես իրավունքի աղբյուր, Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում և անդրադարձել է Հայաստանի Հանրապետության դատական իշխանության մարմինների կողմից դատական նախադեպի կիրառման նախադրյալներին ու առանձնահատկություններին, մատնանշել է այդ առնչությամբ որոշ հիմնախնդիրներ: Նախադեպային որոշումների մի քանի օրինակների միջոցով հեղինակն ընդգծել է վերջիններիս մեկնաբանող դերը, օրենքի անորոշությունները հստակեցնող և բացերը լրացնող, օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովող և հարակից այլ հարցեր պարզաբանող գործառույթները և մատնանշել նախադեպային իրավունքի պարբերաբար զարգացման գործընթացը:

Հետազոտության արդյունքների հիման վրա հեղինակը հանգել է հետևյալ եզրակացությունների.

1. Նախադեպի ինստիտուտի պատմական էվոլյուցիայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դատական նախադեպը տարբեր ժամանակաշրջաններում դիտարկվել է որպես խիստ անհրաժեշտ երևույթ, այն մշտապես աչքի է ընկել իր դրական հատկանիշներով և իրավական կարգավորման միասնականության և այլ կարևորագույն հարցերի լուծման շնորհիվ առ այսօր պահպանում է իր արդիականությունը: Նշվածի մասին է վկայում նաև այն իրողությունը, որ ներկայումս մայրցամաքային իրավունքի երկրներում, այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետությունում, տարեցտարի ավելանում է դատական նախադեպերի ժողովածուների քանակը, չնայած այն հանգամանքին, որ ձևական-իրավաբանական առումով դատական նախադեպն ամրագրված չէ որպես գործող դրական իրավունքի աղբյուր:

2. Դատական նախադեպը ձևականորեն և իրավաբանորեն ամրագրելու նպատակով՝ առաջարկում ենք ՀՀ Սահմանադրության (2015թ. փոփոխություններով) 171-րդ հոդվածի 2-րդ մասը փոփոխել և սահմանել հետևյալ կերպ՝ «Վճռաբեկ դատարանը նախադեպային որոշումներ կայացնելու միջոցով՝ 1) ապահովում է օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի միատեսակ կիրառությունը, 2) վերացնում է մարդու իրավունքների և ազատությունների հիմնարար խախտումները»:

3. Թեև իրավաբանության մեջ իրավաբանական դրականության (պոզիտիվիզմի) տեսության համաձայն՝ իրավունքը դիտարկվում է որպես օրենքների և ենթաօրենսդրական ակտերի համակցություն, այնուամենայնիվ, իրավունքը, որպես հասարակության մեջ որոշակի կարգուկանոնի հաստատման և ապահովման միջոց, ավելի լայն, հարաշարժ հասկացություն է, որն իր մեջ ներառում է ոչ միայն օրենքները և ենթաօրենսդրական ակտերը, այլ նաև սովորույթները, դատական նախադեպերը, իրավական դիրքորոշումները, դատական պրակտիկան, իրավական ուսմունքները (դոկտրինները), հետևաբար, նշված իրավական համապատկերում դատական նախադեպն ունի իր ուրույն տեղը:

4. Նախադեպի ինստիտուտը կապված է իրավագիտակցության և իրավական մշակույթի հետ, այն որոշակիորեն ազդում է նաև երկրի ընդհանուր և իրավական զարգացվածության վրա, այն նպաստում է ոչ միայն իրավունքի զարգացմանը և երաշխավորում օրենքների միատեսակ կիրառությունը, այլև լրացնում է իրավական բացերը, վերացնում երկիմաստությունները, կատարելագործում օրենսդրությունը և բարելավում իրավակիրառ պրակտիկան:

5. Առաջարկում ենք ՀՀ դատական օրենսգիրք ՀՀ սահմանադրական օրենքում սահմանել այնպիսի իրավադրույթ, ըստ որի՝ ՀՀ արդարադատության համակարգում դատավորները պետք է հաշվի առնեն նախկինում իրենց արտահայտած, կոնկրետ հարցին առնչվող իրավական դիրքորոշումները, ինչպես նաև վիճելի հարցին վերաբերող մյուս դատարանների իրավական դիրքորոշումները: Նշվածը, որպես ամբողջություն, կարող է հանգեցնել միասնական դատական պրակտիկայի ձևավորմանը, հակասական որոշումների կայացման հավանականությունը նվազեցնելով՝ կարող է նպաստել դատարանների ծանրաբեռնվածության, այն է՝ քննվող գործերի քանակի թեթևացմանը, քանի որ յուրաքանչյուր հարցի վերաբերյալ ձևավորված կլինի դատարանի հստակ մոտեցում, ինչը գործի լուծումը կդարձնի կանխատեսելի, և որոշման բողոքարկումը մեծամասամբ չի ազդի գործի ելքի վրա, քանզի դատական որոշումն ի սկզբանե ստացած կլինի հնարավորինս ճշգրիտ լուծում:

6. Առաջարկում ենք ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 303-րդ հոդվածի 1-ին մասի վերջում ավելացնել նաև 8-րդ կետ, ըստ որի՝ գործին մասնակցող անձանց, վկաներին, փորձագետին կամ մասնագետին հարցաքննելու, ապացույցը գտնվելու վայրում հետազոտելու կամ դատական հանձնարարություններ տալու անհրաժեշտության բացակայության դեպքում առաջին ատյանի դատարանն իրավունք ունի կիրառելու արագացված դատաքննություն, եթե՝ 8) գործին մասնակցող անձինք վկայակոչել են դատական նախադեպ (նախադեպեր) և դիմել են դատարանին այդ հիմքով արագացված դատաքննություն կիրառելու վերաբերյալ:

7. Դատական նախադեպն ինքնին, որպես իրավակիրառ կամ իրավաստեղծ ակտ, հանդիսանում է դատական ազատ հայեցողության արդյունք: Դատարանը, օրենքի շրջանակներում, իր հայեցողությամբ է որոշում կայացնում նախադեպային դիրքորոշումը կիրառելու կամ չկիրառելու հարցերի շուրջ, կախված քննվող գործի լուծման համար այդ դիրքորոշման անհրաժեշտության աստիճանից և հաշվի առնելով գործի բոլոր փաստական հանգամանքները և առանձնահատկությունները: Բացի դա, դատարանը կիրառելով որևիցե նախադեպային որոշում, կարող է ներկայացնել լրացուցիչ պատճառաբանություններ ու հիմնավորումներ, դրանով իսկ ավելի զարգացնել նախադեպային որոշմամբ սահմանված իրավական դիրքորոշումը: Նման պայմաններում կարելի է հետևություն կատարել, որ դատական նախադեպը չի սահմանափակում ինչպես դատարանների ինքնուրույնությունը, այնպես էլ դատավորի ազատ հայեցողության իրավունքը:

8. Հայաստանի Հանրապետությունում իշխանությունների տարանջատումը՝ որպես հիմնարար սահմանադրական սկզբունք, ենթադրում է միասնական պետական իշխանության բաժանում երեք հարաբերականորեն ինքնուրույն իշխանությունների՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական, որտեղ օրենսդիր իշխանությանը վերապահված է օրինաստեղծ գործունեությունը, իսկ գործադիր իշխանությունն զբաղվում է ենթաօրինաստեղծ գործունեությամբ: Նման պայմաններում, երբ երեք հարաբերականորեն ինքնուրույն իշխանություններից երկուսն իրականացնում են, համապատասխանաբար, օրինաստեղծ և ենթաօրինաստեղծ գործունեություն, ապա ակնհայտ է, որ երրորդ՝ դատական իշխանության կողմից իրավաստեղծ գործունեության իրականացումը չի կարող որևէ կերպ հակասել կամ բացասական ազդեցություն թողնել իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի վրա: Ավելին, այն կարող է նպաստել երեք իշխանությունների առավել արդյունավետ, հավասարակշիռ և հակակշիռ գործունեությանը: Նշվածը կարող է իրականացվել բարձր ատյանի դատարանների կողմից նախադեպային որոշումների կայացման միջոցով:

9. Մշտապես փոփոխվող հասարակական կյանքին և հարաբերություններին համընթաց փոփոխվում են նաև դատական նախադեպերը: Նախադեպային իրավունքի պատմատեսական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ այս երևույթը հեշտությամբ փոփոխվում է և հարմարվում կոնկրետ ժամանակաշրջանի պայմաններին՝ միաժամանակ պահպանելով իր արդիականությունը, ինչի հիմքով դատական նախադեպն իր բնույթով հանդիսանում է դինամիկ երևույթ: Մինչդեռ, օրենքների կամ այլ նորմատիվ իրավական ակտերի և նախադեպերի համեմատությամբ նախադեպերն ավելի դինամիկ երևույթ են իրենց բնույթով, քան օրենքները կամ այլ նորմատիվ իրավական ակտերը: Նշվածը պայմանավորված է նրանով, որ վերջիններիս ընդունումը և դրանցում փոփոխություններ կամ լրացումներ կատարելը պահանջում է երկարատև և բարդ գործընթաց, իսկ նախադեպերը ձևավորվում են դատարանի կողմից որոշում կայացնելու հետևանքով, ինչը համեմատաբար ավելի կարճ ժամանակ է պահանջում:

10. Յուրաքանչյուր պետություն, զարգացնելով ներպետական իր իրավունքում նախադեպերի ծավալը, պետք է ուշադրություն դարձնի նաև միջազգային նախադեպային պրակտիկային, որն ունի զգալի ժառանգություն այս բնագավառում՝ խնդիրների ուրույն և առավել արդյունավետ լուծումներով հանդերձ: Այս կապակցությամբ հարկ է հստակեցնել, որ դատարանը՝ որոշում կայացնելիս, կարող է կիրառել ոչ միայն օտարերկրյա իրավունքը, այլև այդ երկրի նախադեպային

որոշումները (իրավակիրառ պրակտիկան), ինչի հետևանքով գործը լուծել կիրառված նախադեպին համապատասխան: Նշվածը վերաբերում է տարբեր երկրների, այդ թվում՝ և՛ ընդհանուր իրավունքի երկրների, և՛ մայրցամաքային իրավունքի երկրների ներպետական իրավական համակարգի նախադեպային որոշումներին:

Ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլվել են հեղինակի հետևյալ հրապարակումներում.

ա) Մենագրություն

1. Հակոբյան Ա., Դատական նախադեպի էությունը և առանձնահատկությունները. պատմատեսական և իրավակիրառական հիմնախնդիրներ, Եվրոպրինտ, Երևան, 2017, 120 էջ:

բ) Գիտական հոդվածներ

1. Հակոբյան Ա., Պրետորական իրավունքի նախադեպային բնույթի շուրջ // «Դատական իշխանություն» ամսագիր, 10-11/221-222, Երևան, 2017, էջ 3-9:

2. Հակոբյան Ա., Պրետորական իրավունքի ձևավորման և զարգացման հիմնախնդիրները // «Օրինականություն» գիտագործնական և ուսումնամեթոդական հանդես, Երևան, 2018, № 103, էջ 48-52:

3. Հակոբյան Ա., Պրետորական էթիկտի նշանակությունը, առանձնահատկությունները իրավակարգավորումների ոլորտում // «Օրինականություն» գիտագործնական և ուսումնամեթոդական հանդես, Երևան, 2018, № 104, էջ 56-60:

4. Հակոբյան Ա., Նախադեպային իրավունքը անգլոսաքսոնական իրավական համակարգում պատմաիրավական տեսանկյունից // «Օրինականություն» գիտագործնական և ուսումնամեթոդական հանդես, Երևան, 2018, № 105, էջ 51-55:

5. Հակոբյան Ա., Նախադեպը ընդհանուր իրավունքի աղբյուրների համակարգում // «Օրինականություն» գիտագործնական և ուսումնամեթոդական հանդես, Երևան, 2018, № 106, էջ 42-48:

6. Հակոբյան Ա., Դատական նախադեպը իրավունքի տեսության տեսանկյունից // «Օրինականություն» գիտագործնական և ուսումնամեթոդական հանդես, Երևան, 2018, № 107, էջ 57-62:

7. Հակոբյան Ա., Պրետորական էթիկտները որպես պրետորների իրավաստեղծ գործունեության արդյունք // «Արդարադատություն» ամսագիր, Երևան, 2018, № 3(44), էջ 29-33:

8. Հակոբյան Ա., Դատական նախադեպի մեկնաբանության մեթոդաբանական հիմնախնդիրները (Անգլիայի օրինակով) // «Արդարադատություն» ամսագիր, Երևան, 2018, № 4(45), էջ 18-22:

9. Հակոբյան Ա., Պրետորական իրավունքի ազդեցությունը հռոմեական մասնավոր իրավունքի զարգացման վրա // «Օրինականություն» գիտագործնական և ուսումնամեթոդական հանդես, Երևան, 2019, № 109, էջ 59-63:

10. Հակոբյան Ա., Արբիտրաժային համաձայնությունը՝ որպես վեճի լուծման այլընտրանքային կարգ, ինքնավարության հիմնահարցի վերլուծություն // «Օրինականություն» գիտագործնական և ուսումնամեթոդական հանդես, Երևան, 2019, № 113, էջ 35-39:

11. Հակոբյան Ա., Ապագա սերունդների իրավունքների շուրջ (տեսական մտորումներ) // «Դատական իշխանություն» ամսագիր, 11-12/245-246, Երևան, 2019, էջ 16-25:

12. Հակոբյան Ա., Դատական նախադեպի իրավաբանական բնույթը, առանձնահատկությունները և դրական կողմերը տարբեր իրավական համակարգերում // «Օրինականություն» գիտագործնական և ուսումնամեթոդական հանդես, Երևան, 2020, № 117, էջ 57-62:

13. Хакобян. А., Основни историко-теоретични проблеми на източниците на правото // правното списание Норма, София, 2017, октомври, брой № 9, с. 5-12.

14. Хакобян. А., Понятие за източник на правото и съотношение между източник и форма на правото // правното списание Норма, София, 2017, ноември, брой № 10, с. 5-12.

АКОБЯН АННА АШОТОВНА
СУДЕБНЫЙ ПРЕЦЕДЕНТ В СИСТЕМЕ НОРМАТИВНЫХ РЕГУЛЯТОРОВ:
ИСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ И СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЕ
ИССЛЕДОВАНИЕ
РЕЗЮМЕ

Диссертация посвящена исследованию судебного прецедента - как источника права, и ее целью является наиболее полноценная характеристика судебного прецедента; исследование места и роли судебного прецедента - как источника права в механизме правового регулирования; представление содержания института прецедента; анализ сущности, значения, структуры и основных характеристик судебного прецедента; обоснование необходимости его широкого применения в национальной судебной системе и выявление других важнейших вопросов. Проведенное в данной диссертационной работе историко-правовое и теоретическое исследование направлено на еще большее развитие деятельности судебной власти в Республике Армения, уточнение и выделение роли высших судебных инстанций в действующей правовой системе, расширение существующих понятий и областей применения касательно судебного прецедента, формирование, в результате изучения особенностей стран общего и континентального права, уравновешенной правовой системы, основанной одновременно - на прецедентном праве и других источниках права, предоставление решений таких основополагающих проблем, которые еще не были рассмотрены в теории права, а также представление ряда предложений, которые окажут существенное влияние на совершенствование законодательства Республики Армения, восполнение правовых пробелов и другие качественные изменения в национальной правовой системе.

Научная новизна исследовательской работы заключается в том, что судебный прецедент изучен в контексте конституционных и законодательных изменений происшедших в Республике Армения. После внесения упомянутых изменений судебный прецедент рассмотрен в новых условиях, выявлены его сущность, место и роль во внутренней правовой системе, а также выяснена основополагающая задача становления судебного прецедента в Республике Армения. Более того, произведено углубленное и тщательное историко-правовое научное исследование преторского права в древней римской правовой системе и формирование и развитие современной доктрины судебного прецедента в английской правовой системе. Одновременно, в диссертационной работе всесторонне

раскрыты теоретические и практические аспекты прецедентного права. В результате этого проведен сравнительно-правовой анализ современного прецедентного права правовых семей разных стран.

Теоретическая и практическая значимость диссертации состоит в том, что проведенные в Республике Армения законодательные реформы относительно образом соотносятся также с прецедентным правом, однако не были подвергнуты глубокому теоретическому изучению со стороны теории права. Сформулированные в данной диссертации теоретические положения и выводы позволяют выявить и решить ряд основополагающих проблем, что будет способствовать развитию общей теории государства и права, истории права и развитию отдельных разделов права. С этой точки зрения теоретическая значимость диссертации заключается в том, что предметом научного исследования является судебный прецедент, правовые основания для его применения, противоречия и пробелы касательно прецедента в законодательной системе и в судебной практике, разработан ряд научных предложений для их корректировки, которые имеют не только теоретическую, но и практическую и применительную значимость. Практическая значимость диссертации определяется тем, что ее результаты могут быть применены в ходе научно-исследовательской деятельности, в правотворческой и правоприменительной сферах, в судебной практике, на учебных курсах, лекциях и семинарах по теории и истории государства и права, и в некоторых отраслях юриспруденции, а также во время курсов по переподготовке и повышению квалификации соответствующих правоприменяющих органов. Данная диссертация также может быть полезна практикующим юристам и ученым, и заинтересованным лицам - в последующих исследованиях, в связи с юридической и судебной деятельностью.

ANNA ASHOT HAKOBYAN
JUDICIAL PRECEDENT IN THE SYSTEM OF NORMATIVE REGULATORS:
HISTORICAL-THEORETICAL AND COMPARATIVE-LEGAL RESEARCH
SUMMARY

The dissertation is devoted to the study of judicial precedent - as a source of law, and its purpose is the most comprehensive characterization of judicial precedent, the study of the place and role of judicial precedent - as a source of law in the legal regulation mechanism, presentation of the content of the institution of precedent, analysis of the nature, value, structure and main characteristics of the judicial precedent, the rationale for its widespread use in the national judicial system and the identification of other important issues. The historical-legal and theoretical research carried out in this dissertation is aimed at further developing the activities of the judiciary in the Republic of Armenia, clarifying and highlighting the role of high courts in the existing legal system, expanding the existing concepts and scopes of application for judicial precedent, forming, as a result of studying the features of common and continental law countries, a balanced legal system based simultaneously on precedent and other sources of law, providing solutions to such fundamental problems that have not yet been considered in the theory of law, as well as the presentation of a number of proposals that will have a significant impact on the improvement of the legislation of the Republic of Armenia, filling the legal gaps and other qualitative changes in the national legal system.

The scientific novelty of the research work is that the judicial precedent is studied in the context of constitutional and legislative changes that occurred in the Republic of Armenia. After these changes the judicial precedent is examined in the new conditions, its essence, place and role in the domestic legal system are revealed, and the fundamental task of establishing the judicial precedent in the Republic of Armenia is clarified. Moreover, an in-depth and thorough historical and legal scientific research is produced of the praetorian law in the ancient Roman legal system and the formation and development of the modern doctrine of judicial precedent in the English legal system. At the same time, in the dissertation the theoretical and practical aspects of case law are fully disclosed. As a result of which, a legal comparative analysis of the modern case law of legal families from different countries is carried out.

The theoretical and practical significance of the dissertation is that the legislative reforms carried out in the Republic of Armenia are particularly correlated also with case law, however they have not been subjected to a deep

theoretical study from the side of the theory of law. The theoretical provisions and conclusions formulated in this dissertation enable to identify and solve a number of fundamental problems, which will contribute to the development of a general theory of law and state, the history of law and individual sections of law. From this point of view, the theoretical significance of the dissertation lies in the fact that the subject of scientific research is the judicial precedent, the legal grounds for its application, contradictions and gaps regarding the precedent in the legislative system and in judicial practice, a number of scientific proposals have been developed for their adjustment, which have not only theoretical, but also practical and applicable significance. The practical significance of the dissertation is determined by the fact that its results can be applied during scientific and research activities, in law-making and law-enforcement spheres, in judicial practice, in training courses, lectures and seminars on the theory and history of law and state, and in some branches of jurisprudence, as well as during the courses on retraining and further training of the relevant law enforcement bodies. This dissertation can also be useful in subsequent scientific research of legal and judicial activities for practicing lawyers and scientists, as well as for the interested persons.

